

4.

UDŽBENICI I (NE)IZGRADNJA ZNAJKA

Udžbenici obiluju prividno novim pristupima poučavanju jezika, ali u realnosti su reciklirani sadržaji u novom ruhu. Iako ćemo se i dalje baviti primjerima koji su u uskoj vezi sa saznanjima kognitivne lingvistike i kognitivne gramatike, željeli bismo skrenuti pozornost na nekoliko općenitijih problema s kojima se nastavnici suočavaju kada su u pitanju udžbenici. Na te je probleme autorica nailazila u 30-ak godina poučavanja jezika i 20-ak godina poučavanja o poučavanju jezika te razgovora sa svojim studentima s jedne strane te njihovim nastavnicima mentorima s druge. Dakle, o kojim i kakvim je problemima riječ? Prvi je problem **izbor tema** koje su često pomalo banalne za uzrast kojem su namijenjene. Iako je jezik nedjeljiv od nacionalne kulture i svega što ona u užem i širem smislu predstavlja, jezik je u današnje doba sredstvo globalne komunikacije koja uključuje raznovrsna predmetna i disciplinarna znanja, medijsku i digitalnu pismenost, uvažavanje različitosti i još mnogo toga. Navedeno je osobito izraženo kod engleskog kao stranog jezika, ali svakako vrijedi i za druge jezike. Primjerice, u današnje doba bi bilo mnogo važnije učenicima sedmih i osmih razreda osnovne škole u udžbeniku jezika ponuditi relevantne geografske i geopolitičke odnose negoli tekstove o engleskim navikama ispijanja čaja ili o ustroju britanskog školskog sustava (teme koje su konceptualno i iskustveno lako obradive mnogo ranije u procesu učenja i poučavanja). Želimo li **integrirano učenje i izgradnju znanja** koje čini temelj na kojem se može graditi dalje, valja stvarati udžbenike koji:

- međusobno „komuniciraju“ i integriraju znanja;
- uključuju zahtjevne i učeniku relevantne teme objašnjene razumljivim jezikom.

Učeniku koji u 7. razredu osnovne škole crta koordinatne sustave, dvodimenzionalno prikazuje podatke koje je sam prikupio, koji mora znati (i razumjeti) što je bruto nacionalni dohodak te povezati odnose u Europi u 19. stoljeću, nasušno je potrebno povezivanje. Naravno, autori jezičnih udžbenika se trude zadovoljiti minimum koji se odnosi na tzv. CLIL (*Content and Language Integrated Learning*) koji objedinjuje sadržaj predmeta i jezični sadržaj, odnosno činjenično učenje iz pojedinih predmeta s učenjem jezika, ali rezultat je učenicima nerijetko prilično demotivirajući zbog ranije navedenih problema u izboru tema. S druge strane, nastavnici su suočeni s obvezom integriranja tzv. međupredmetnih tema koje propisuje resorno ministarstvo: *Građanski odgoj i obrazovanje; Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije; Održivi razvoj; Osobni i socijalni razvoj; Poduzetništvo; Učiti kako učiti te Zdravlje*. Iako su navedena područja sama po sebi relevantna i potencijalno doprinose razvoju temeljnih kompetencija i izgradnji znanja za 21. stoljeće, suočavamo se s dva problema. Prvo, navedene teme nisu u stvari teme – npr. *Učiti kako učiti* je usmjeravanje na razvoj strategija učenja dok je, primjerice, *Zdravlje* krovna tema koja se može realizirati kroz niz određenijih međupredmetnih sadržaja. Jednako tako je *Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije* usmjeravanje na razvoj vještina dok je, npr., *Građanski odgoj* krovna tema koja se slično temi *Zdravlje* može osmišljavati i realizirati kroz niz međupredmetnih sadržaja. Drugo, za osmišljavanje bilo kakvog smislenog međupredmetnog sadržaja potrebna je jaka suradnička i međudisciplinarna kultura koja je nažalost u hrvatskim školama, uz poneki izuzetak, poprilično slaba. Ostvarivanje odgojno-obrazovnih ciljeva svijuu u međupredmetnim „temama“ očekuje se u svim nastavnim predmetima, što je trenutno neostvarivo. Razlozi su, dakle, slaba suradnička kultura među nastavnicima s jedne strane te s druge strane dominacija činjeničnog znanja u odnosu na izgradnju znanja kroz propitivanje, povezivanje, integriranje te suradničko učenje i razvoj kritičkog mišljenja. Također, nedovoljno je prisutno poticanje razvoja strategija. Iako bi se različitim aspektima navedenih problema mogla posvetiti cijela

knjiga, oni nam nisu u središtu zanimanja. Međutim, doveli su nas do dva pitanja koja nam jesu u fokusu: **izgradnja znanja** i „**učiti kako učiti**“. Oboje uključuje **strategije učenja** koje, između ostalog, zrcale opće kognitivne procese o kojima smo govorili u prethodnim poglavljima te smislenost i dubinu procesiranja u učenju i poučavanju.

4.1 U ČEMU GRIJEŠE UDŽBENICI

Naslov bi ovoga poglavlja kognitivni lingvist okarakterizirao kao autoričin pokušaj da na određeni način skrene čitateljevu pažnju s autora udžbenika (i njihove odgovornosti za sadržaj) na sam udžbenik. Međutim, metonimija je jasna – udžbenici griješe, a to znači da zapravo griješe njihovi autori. U čemu je problem? Dio problema leži u činjenici da smo odavno ušli u postmetodološko doba u kojem prividno nema ničega novog. Dio problema leži i u činjenici da u takvom ozračju autori ne samo da ne posežu za novim pristupima poučavanju, već niti za novim jezičnim opisima. Jezici su opisani, gramatike postoje, jezici se naizgled uspješno uče – čemu mijenjati koncepciju ako se čini da donosi uspjeh. Situaciji ne pomažu ni dva podosta očigledna čimbenika koja utječu na procjenu uspjeha trenutnog pristupa poučavanju:

- Iako je bez udžbenika teško zamisliti nastavu, udžbenik je ipak samo udžbenik. Nastavnik je taj koji ga odabire, dopunjava, skraćuje i proširuje. Nastavnik stvara radno ozračje, prilagođava se učenicima i trenutku, komunicira. Drugim riječima, u procjeni kvalitete same nastave udžbenik jest jedan od elemenata, ali njegova kvaliteta neće biti čimbenik koji će u oku promatrača presuditi o uspješnosti nastave. Naravno, to nikako ne znači da dobar udžbenik ne doprinosi kvaliteti nastave, to jednostavno znači da se njegovi nedostaci nerijetko premošćuju.
- Engleski se jezik često uzima kao pokazatelj uspješnosti poučavanja stranih jezika (mjera uspjeha je učenikova ovladanost jezikom), a znamo da, bez obzira na „suvremenost“ pristupa poučavanju, učenici drugih stranih jezika kaskaju za učenicima engleskog.

Drugim riječima, učenici teže i sporije ovladavaju drugim stranim jezicima. Razlog je naravno status engleskog jezika – izloženost engleskom jeziku, zanimanje za engleski jezik i njegov globalni značaj što ne treba previše objašnjavati. Engleski jezik je obrazovna zadanost. Iako se u nekim dijelovima svijeta, poput Europe, potiče višejezičnost, globalno gledajući engleski je posvuda dominantan strani jezik – od Južne Amerike do zemalja Bliskog i Dalekog istoka. U poučavanje engleskog jezika se ulažu veliki resursi. Razlozi su što povijesni što ekonomski tj. razvojni, a svakako utječu i na produkciju udžbenika (doduše ne toliko i na njihovo konceptualno unapređenje). Udžbenici su, po autoričinu mišljenju, postali ponajviše unosan posao, a mnogo manje prilika za primjenu znanstvenih saznanja.

Međutim, s druge strane, dobar je udžbenik standard, referentna točka koja bi trebala igrati važnu ulogu u ostvarivanju ishoda, ali i u poticanju procesa koji olakšavaju učenje i poučavanje. Činjenica je da se u lingvistici i primijenjenoj lingvistici, ali i u nizu drugih (među)disciplina, saznaje i opisuje štošta novoga što se ne primjenjuje, barem ne sustavno, u osmišljavanju jezičnih udžbenika i nastave, npr. kognitivnolingvistički opisi jezika, rezultati istraživanja višemodalne komunikacije, višejezičnost kao izvor ideja i pristupa.

Znanstvena saznanja su oduvijek bila udaljena od primjene i prakse u školi, bez obzira odnose li se na sadržaj ili na pristupe poučavanju. Nastavnik je uronjen u praktične i ustaljene obaveze pripreme i izvođenja nastave, a znanstvenik/teoretičar u znanstvenu produkciju i nastavu koja je u pravilu znanstvena ili znanstveno-stručna, ali rijetko ima sustavan doticaj s praksom. No, postavlja se pitanje tko su u takvoj konstelaciji autori školskih udžbenika i nisu li upravo oni spona između znanosti i škole, teorije i prakse? Rekli bismo da jesu. Znamo i da

dolaze iz redova školskih nastavnika, ali i iz redova sveučilišnih nastavnika/znanstvenika. Ponekad se radi i o mješovitim timovima, a u slučaju jezika nerijetko i o ljudima koji su posvetili karijere pisanju udžbenika. Međutim, bez obzira na to tko se odluči na ovaj zahtjevan zadatak, u idealnim bi uvjetima trebao osvijestiti nekoliko faza i pripadajuća im pitanja:

1. Prepoznavanje novih saznanja/otkrića koja imaju potencijal primjene u nastavi;
 - *Znam li dovoljno o novom saznanju/otkriću?*
 - *Znam li koga pitati za pomoć ako nisam siguran u svoje znanje?*
2. Prepoznavanje sadržaja ili pristupa poučavanju sadržaja za koja su nova otkrića/saznanja relevantna.
 - *Znam li dovoljno o sadržaju poučavanja ili pristupima poučavanju?*
 - *Znam li koga pitati za pomoć ako nisam siguran u svoje znanje?*
3. Utvrđivanje načina integracije novoga u već postojeće.
 - *Znam li kako novo integrirati u postojeće?*
 - *Znam li tko mi u tome može pomoći?*

Navedene su faze prilično složene i zahtjevne te ne čudi da su udžbenici često odraz preskakanja i/ili nepoznavanja složenosti procesa. Primjerice, autor može prepoznati potencijal nekog novog saznanja, ali je nedovoljno upućen u tematiku te se radije ne upušta u integraciju noviteta u udžbenik na kojemu radi. Drugim riječima, intuitivno prepoznaje značaj novoga, ali ne

zna dovoljno da bi napravio korak naprijed. Složenost procesa izrade udžbenika često stoga rezultira udžbenicima koji su modernizirana inačica nekog već postojećeg udžbenika (ili više njih odjednom), odnosno sadržajem i pristupom ne donose ništa novo, već su samo osvježeni i često vizualno dojmljiviji nego li njihovi prethodnici. Posljednjih se godina, primjerice, udžbenici moderniziraju digitalnim inačicama i dodacima.

U jezičnim udžbenicima su vrlo česta „prepisivanja“ gramatičkih pravila. Logika autora je razumljiva – pravila su davno poznata, zašto bismo ih mi sada preispitali. Međutim, kod sustavnog se prepisivanja često dogode pomaci koji dovode do grešaka koje više nitko ne uočava. Pravila se grupiraju, opisi preslaguju, a udubljanje u značenje gramatičkih kategorija postaje sve rjeđe. Slično se događa i s odabirom ilustracija – umjesto da pomažu u procesiranju i zapamćivanju gradiva, često su tek dekoracija ili simbolična reprezentacija teksta.

U nastavku slijedi analiza pogrešne kategorizacije pri opisu engleskog glagolskog vremena Present Perfect. Radi se o pogrešnoj kategorizaciji na više razina – od samog uređenja kategorije i prepoznavanja „sheme“ koja kategoriju čini kakvom jest do kategorizacije vremenskih oznaka koje su karakteristične za Present Perfect. Iako autorica ne može sa sigurnošću reći je li do pogrešaka došlo prepisivanjem gramatičkih pravila ili se radi o sustavnom nepoznavanju gramatičke kategorije o kojoj je riječ, pogreška će poslužiti sa preispitivanje značenja i definiranje uporabe ovoga za učenike zloglasno teškog glagolskog vremena.

4.1.1 PRESENT PERFECT I KOGNITIVNI KAOS

Present Perfect je govornicima hrvatskog jezika težak. Njihov najčešći komentar je da u hrvatskom takvo vrijeme ne postoji. Je

li vrijeme radnje određeno ili neodređeno, poznato ili nepoznato, važno ili nevažno, hrvatski govornici ne izriču glagolskim vremenom. Nadalje, je li radnja relevantna za sadašnji trenutak, odnosno je li bitan rezultat radnje, nešto je što teško prepoznaju kao specifičnost jednog određenog glagolskog vremena – svako prošlo vrijeme može izricati radnju koja je potencijalno relevantna za sadašnjost. Ta se karakteristika jednostavno ne čini dovoljno razlikovnom i spoznajno im je neuhvatljiva. Treće, Present Perfect se u udžbenicima opisuje i kao prošlost i kao sadašnjost, ali nedostaje jasan i kognitivno motiviran opis njegove konceptualne strukture. Upravo je potonje tema kojom se bavimo u nastavku.

Present Perfect zadaje glavobolje i jezikoslovcima, gramatičarima i autorima udžbenika. Kategorizirali su ga kao glagolski vid, pa kao glagolsko vrijeme, a u određenom je trenutku osmišljena i nova kategorija koja nije bila niti jedno niti drugo (vidi npr. McCoard, 1978 i Fenn, 1987). Vjerojatno najpopularniji udžbenički opisi su upravo oni koji se temelje na značenjskoj razlici koja se odnosi na povezanosti naspram nepovezanosti sa sadašnjim trenutkom (Present Perfect vs. Past Simple) te idejom tzv. neodređene prošlosti. Kako bismo dobili ideju s čim se suočavaju učenici engleskog jezika, pogledajmo sažeti prikaz rezultata analize udžbenika koju smo proveli prije nešto više od desetak godina, uz napomenu da i danas situacija s udžbenicima nije bitno drugačija, što autorica opetovano utvrđuje sa svojim studentima tijekom nastave. Kriterij za odabir udžbenika bila je njihova popularnost i zastupljenost u višim razredima osnovne škole i srednjim školama u Hrvatskoj (vidi Geld i Đurđek, 2009, str. 365–371).⁶ U analizu smo uvrstili i nekoliko gramatika koje koriste učenici te dvije popularne akademske gramatike koje koriste studenti anglistike. Sažeci koji slijede odnose se, dakle, na gramatičke elemente u cjelinama, točnije na objašnjenja vezana za Present Perfect.

⁶ Analizirani su udžbenici iz serija *Buidling Bridges*, *Headway*, *Log on @ in Frame* i *Way to go*

6. razred:

- Present Perfect se uvodi kroz temu pod naslovom „Experiences“;
- Definicija/uporaba: koristimo ga kada govorimo o radnjama koje su se dogodile „up to now“;
- Uvodi se uporaba s *never* i *ever*;
- Definiira se razlika između prezent-perfekta (za radnje za koje ne znamo kada su se dogodile) i jednostavnog prošlog vremena (Past Simple) za radnje za koje znamo kada su se dogodile.

7. razred (1. udžbenik):

- Present Perfect se uvodi kroz temu putovanja;
- Tekstovi obiluju oznakama vremena koje su „tipične“ za Present Perfect: *just, yet, already, always, still*;
- Definicija/uporaba: ne spominje se vrijeme radnje, ali se podrazumijeva „in my whole life – up to now“;
- Završava se s dva teksta u kojima se koriste *since* i *for*;
- Objasnjava se korištenje *for* za oznaku vremenskog perioda, a *since* za oznaku točke u vremenu.

7. razred (2. udžbenik):

- Present Perfect se uvodi kroz temu pod naslovom „Today at school“;
- Navode se primjeri rečenica: *She has lost her bag. He has finished first.*, itd.
- Ne navode se oznake vremena;

- Definicija/uporaba: koristimo ga za radnje koje imaju rezultat u sadašnjosti. Želimo znati što se dogodilo, a ne kada se dogodilo;
- Uvode se pitanja i odgovori s *this week, this month i this year*;
- Dopuna definicije/uporabe: često ga koristimo s *ever, never, today, this week, this year*;
- Završava se usporedbom: Present Perfect koristimo kada govorimo o radnjama koje imaju rezultat u sadašnjosti. Želimo li znati kada se radnja dogodila, moramo koristiti jednostavno prošlo vrijeme.

8. razred:

- Uvodi se razlika između *already* i *yet*;
- Ponavlja se pravilo: Present Perfect se koristi za radnje koje su se dogodile „up to now“, ali nije važno kada su se dogodile;
- Ponavlja se razlika između prezent-perfekta i jednostavnog prošlog vremena;
- Naglašava se da se jednostavno prošlo vrijeme koristi za radnje koje su završene i za koje se zna kada su se dogodile;
- Ponavljaju se tipične oznake vremena: *for, yet, since* i *already*.

1. razred srednje škole - gimnazija:

- Present Perfect se uvodi s temom prehrambenih navika i naslovom *What have you done?*
- Nude se primjeri poput: *How much exercise have you*

done in the last week? What snack foods have you eaten today?

- Uspoređuju se tri glagolska vremena: Present Perfect, jednostavno prošlo vrijeme i jednostavno sadašnje vrijeme (Present Simple);
- Nude se objašnjenja: *We are best mates* se odnosi na sadašnji trenutak, *We met three years ago* se odnosi na trenutak u prošlosti, a *We have been the best mates since we met* se odnosi na vremenski period od prošlosti do sadašnjosti;
- Definicija/uporaba: Present Perfect je neodređena prošlost, a jednostavno prošlo vrijeme je određena prošlost; Present Perfect se koristi za radnje koje su započele u prošlosti i protežu se u sadašnjost, a jednostavno prošlo vrijeme za radnje koje su cijele u prošlosti; Present Perfect se koristi za izricanje nedavne prošlosti, a jednostavno prošlo vrijeme za izricanje davnije prošlosti.

2. razred srednje škole – gimnazija:

- Definicija/uporaba: Present Perfect se koristi kada postoji vremenski okvir koji je počeo u prošlosti i uključuje sadašnjost;
- Definicija se opimjeruje tekстом za koji se kaže: pisac govori o prošlosti, ali ne određuje vrijeme događaja – ono može biti bilo koji trenutak u periodu koji vodi do sadašnjeg trenutka.

3. razred srednje škole – gimnazija:

- Present Perfect se definira kroz glagolski vid – *the perfect aspect* – koji se opisuje na sljedeći način: izriče radnje u kontekstu vremenskog perioda koji

vodi do nekog prošlog, sadašnjeg ili budućeg trenutka. Naglašava se da se ovim glagolskim vremenom izriče radnja unutar perioda koji vodi do sadašnjeg trenutka;

- Ponavlja se razlika između prezent-perfekta i jednostavnog prošlog vremena;
- Nudi se gramatički sažetak u koji su uključena još dva perfekta - Past Perfect i Future Perfect.

4. razred srednje škole – gimnazija:

- Present Perfect se kratko spominje u lekciji pod nazivom „*Simple vs. Perfect*“ gdje se ponavljaju razna glagolska vremena, a učenici primjere rečenica pridružuju kratkim pravilima.

Strukovne škole (od početne do napredne razine):

- Present Perfect se uvodi s vremenskim oznakama *ever* i *never*: *Have you ever eaten Indian food?* U nastavku lekcije učenici imaju zadatak na listi država označiti one koje su posjetili (*Look at the countries and tick those you have visited at some point in your life*);
- Ističe se razlika između prezent-perfekta i jednostavnog prošlog vremena: jednostavna prošlost je određena, a prezent-perfekt je neodređen;
- U drugom dijelu lekcije se navodi uporaba s *just* i *yet*;
- Nastavlja se upućujući na razliku: *Have you ever lived abroad?* naspram *When did you live abroad?* te se uvodi razlika u uporabi *since* i *for* naspram *ago*;
- Naglašava se da je Present Perfect zapravo sadašnje vrijeme, ali izriče rezultat prošlih radnji i aktivnosti;
- Ističu se tri glavne uporabe: a. izricanje nesvršene

prošlosti ili radnje koja je započela u prošlosti i još traje (obično sa *for* i *since*), b. izricanje iskustva koje se dogodilo u prošlosti, ali nije bitno kada (obično sa *never* i *ever*), c. izricanje relevantnosti događaja iz prošlosti za sadašnji trenutak – obično nedavnog događaja i obično uz korištenje oznaka vremena *yet*, *already* i *just*;

- Spominje se i razlika između: *Have you seen Amy this morning?* naspram *Did you see Amy this morning?* Razlika se objašnjava s obzirom na to kada je rečenica izgovorena – tijekom jutra ili kasnije tijekom dana;
- Ponovo se ističe da Present Perfect izriče povezanost prošle radnje sa sadašnjim trenutkom te da može izricati bilo koju neodređenu radnju koja se dogodila u periodu do sadašnjeg trenutka;
- Nudi se i definicija koja kaže da može izricati i radnje koje su započele u prošlosti te se mogu nastaviti i u budućnost te se daje primjer: *I've known Peter all my life.*
- Na kraju se ponovo ističe razlika između prezent-perfekta i jednostavnog prošlog vremena te se potkrepljuje uobičajenim oznakama vremena – Present Perfect se najčešće koristi s vremenskim oznakama poput *recently*, *since January*, *for months*, *never*, *just*, a jednostavno prošlo vrijeme s vremenskim oznakama poput *last night*, *two weeks ago*, *on Monday* itd.

Gramatike za učenike (sažetak osnovnih elemenata u tri učeničke gramatike):

- Present Perfect se koristi:
 - a. za radnje u prošlosti s rezultatom u sadašnjem trenutku;

- b. s *just, already* i *yet*;
 - c. kada govorimo o vremenu koje spaja prošlost i sadašnjost;
 - d. s *never* i *ever*;
 - e. za izricanje novosti i nedavnog događaja;
 - f. za periode koji nisu završili u trenutku govorenja;
 - g. radnje u prošlosti za koje ne preciziramo kada su se dogodile;
 - h. kada govorimo koliko dugo traje sadašnje stanje;
 - i. kada želimo reći da se određena radnja ponovila više puta u periodu do trenutka govorenja;
 - j. kada govorimo o nečemu što se dogodilo u periodu koji traje do trenutka govorenja ili kada govorimo o nečemu što je nedavno izumljeno, proizvedeno ili napisano.
- Present Perfect se uspoređuje s jednostavnim prošlim vremenom, jednostavnim sadašnjim vremenom te svojim *progressive* oblikom - (Present Perfect Progressive).

Prije nego li se osvrnemo na analizu udžbeničkih prikaza Present Perfecta, odnosno prikaza prilagođenih za učenike, pogledajmo kako se ovo glagolsko vrijeme opisuje u dvije često korištene akademske gramatike kakve koriste studenti anglistike (Eastwood 1994, Greenbaum i Quirk, 1990). Sažeto, Eastwoodova gramatika kaže:

- Present Perfect nam govori i o sadašnjosti i o prošlosti, koristimo ga za radnje koje su se dogodile u periodu

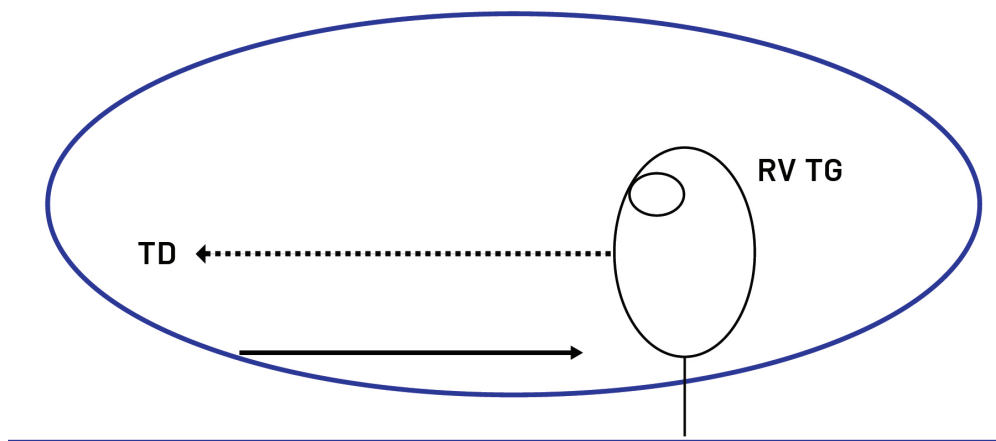
koji traje do sadašnjeg trenutka – rečenica *The visitors have arrived* označava da su gosti još uvijek ovdje. Dodaje se da se Present Perfect može koristiti za radnje i stanja koja se ponavljaju;

- Nabrajaju se vremenske oznake koje se tipično pojavljuju uz Present Perfect: *just, recently, lately, already, before, so far, still, even/never, today, this morning/evening, for weeks/years, since 1988* te se dodaje da se neke od navedenih vremenskih oznaka koriste i s jednostavnim prošlim vremenom;
- Uspoređuje se s prošlim jednostavnim vremenom te se ističe da kada ga koristimo za izricanje stanja to znači da stanje još uvijek traje, dok su stanja izrečena prošlim jednostavnim vremenom stanja koja su završila u prošlosti;
- Kada se Present Perfect koristi za ponovljene radnje, to znači da bi se radnja mogla ponovo dogoditi i u budućnosti;
- Kada se koriste uz Present Perfect, *ever* i *never* „znače” svo vrijeme do sadašnjeg trenutka;
- Možemo koristiti *this morning, this afternoon* and *today* kada je uključen sadašnji trenutak.

Definiciju koja se nudi u gramatici Greenbauma i Quirka ćemo izdvojiti jer je na određeni način na tragu opisa ovog glagolskog oblika (Present Perfect) koji predlažemo u ovoj knjizi. Dakle, autori kažu da se Present Perfect odnosi na „situacije smještene u neodređenom trenutku u vremenskom periodu koji je započeo u prošlosti i vodi do sadašnjeg trenutka”. Nadalje, ističe se razlika između prezent-perfekta koji izriče **stanje** (State Present Perfect) i onog koji izriče **dogadaje** (Event Present Perfect). Potonji se koristi za radnje koje su se dogodile netom prije sadašnjeg trenutka ili pak u nešto udaljenijoj prošlosti. Za razliku

od toga, State Present Perfect opisuje radnje koje su započele u prošlosti i protežu se do sadašnjeg trenutka. Osobito je važno napomenuti da autori spominju **implicitni vremenski okvir** koji „uokviruje“ događaj ili događaje, a vremenski okvir traje **do sadašnjeg trenutka**. Navedenu uporabu autori opimjeruju: *She has given an interview only once in her life*. Naglašavaju da vremenski okvir mora trajati do sadašnjeg trenutka, u protivnom se koristi jednostavno prošlo vrijeme.

Razmotrimo sada opis koji nude Radden i Dirven (2007).⁷ Vjerojatno najvažnija sastavnica kognitivnog opisa prezent-perfekta koji se nudi u kognitivnoj gramatici engleskog jezika jest konceptualna konfiguracija koja uključuje samo jednu vremensku sferu te odnos između trenutka govorenja (TG), koje se preklapa s referentnim vremenom (RV), i trenutka događaja (TD). Promotrimo konfiguraciju na slici 8.

Slika 8. Konceptualna konfiguracija – Present Perfect (prilagođeno prema Raddenu i Dirvenu, 2007, str. 205, a bazirano na Langackeru, 1987)

⁷ Zainteresirane čitatelje autorica upućuje i na iscrpnu kognitivnu analizu engleskog prezent-perfekta: Žic Fuchs, M. (2009). Kognitivna lingvistika i jezične strukture: engleski present perfect. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Elipsa označava vremensku sferu unutar koje se nalazi vrijeme/ trenutak događaja, puna strelica označava odnos između trenutka događaja i trenutka govorenja, isprekidana strelica označava smjer gledanja i glavu koja predstavlja govornikovo gledište. Uz glavu se nalazi referentno vrijeme (RV) i trenutak govorenja (TG), a govornikovo je gledište takvo da je glava okrenuta prema trenutku događaja u prošlosti. Upravo je ova konfiguracija temelj za shemu koja odražava unutarnje uređenje gramatičke kategorije prezent-perfekta.

Primijetimo da elipsa koja označava **vremensku sferu uključuje i trenutak govorenja – govornika koji gleda prema događaju koji opisuje**. Vremenskoj su sferi na tragu vremenski okviri koje spominju i neke tradicionalne gramatike, poput ranije spomenute gramatike Greenbauma i Quirka kada opisuju vremenski period unutar kojega se dogodila radnja u prezent-perfektu. Međutim, te iste gramatike obično govore o periodu koji se proteže do sadašnjeg trenutka te ne naglašavaju da je navedeni period zapravo **vremenski okvir koji uključuje sadašnji trenutak**. Pogledajmo sljedeće primjere:

- 30) a. *How many coffees have you had today?*
- b. *My students have written at least three seminar papers this semester.*
- c. *Her grandmother has never tried fast food.*
- d. *I have invited him to join us at least four times since the beginning of the project.*
- e. *His children have participated in a dozen of charity activities this month.*

U svim je rečenicama vremenski okvir kvalitativno isti – njegov je početak u prošlosti, a završetak u bližoj ili daljoj budućnosti.

U prvoj je rečenici (30a) vremenski okvir *today*, u (30b) je *this semester*, u (30c) nije izrečen, ali se podrazumijeva da se radi o bakinom životu, u (30d) je vremenski period počeo kada i projekt (*since the beginning of the project*), a u (30e) je *this month*. Svi su primjeri rečenica prilično neproblematični, odnosno manje-više prototipični ako posegnemo za Lakoffovim tumačenjem i opisom unutarnjeg ustrojstva kategorija. Međutim, upravo je sustavno i dosljedno uvođenje i definiranje vremenskog okvira središnji problem prezent-perfekta u udžbenicima engleskog jezika. Pogledamo li sažetke gramatičkih opisa koje smo prikazali ranije u ovom odjeljku, vidjet ćemo da se udžbenici dotiču vremenskog okvira, ali samo u naznakama te ponajviše u kontekstu trajanja života – *never* i *ever in one's life*. Ostali vremenski okviri nisu istaknuti kao vremenski okviri (*today, this week, this year, itd.*) te su često navedeni zajedno s ostalim „uobičajenim vremenskim oznakama“ koje nalazimo s prezent-perfektom (*never, ever, just, already, itd.*). To nas dovodi do nekoliko ključnih problema koji se javljaju u udžbenicima:

1. **Neisticanje prostorno-vremenskog okvira** kao konceptualne sastavnice (o važnosti uključivanja prostornog aspekta ovog konceptualnog okvira bit će riječi na narednim stranicama);
2. **Opis perioda/okvira** unutar kojeg se radnja dogodila kao perioda koji se proteže **do** sadašnjeg trenutka **umjesto kao perioda/okvira koji uključuje sadašnji trenutak**;
3. Konceptualno i značenjski **neopravdano svrstavanje vremenskih oznaka** u jedinstvenu kategoriju – npr. *today, this week* i *since* zajedno sa *never/ever* i *just*.

Navedena tri problema – neisticanje prostorno-vremenskog okvira, neuključivanje sadašnjeg trenutka u navedeni okvir i konceptualno nelogično grupiranje vremenskih oznaka – stvaraju **spoznajni kaos** u glavama učenika. Dvije su temeljne i

vrlo različite konceptualne uloge vremenskih oznaka kada je u pitanju Present Perfect: prva je uloga označavanje vremenskog okvira, a druga je **smještanje radnje u odnosu na vremenski okvir**. Navedeno nije ništa neobično ili spoznajno egzotično. Npr., kada kažemo *tomorrow* prilično je jasno da govorimo o budućnosti, kada kažemo *yesterday* prilično je jasno da govorimo o prošlosti – u oba slučaja zapravo definiramo vremenski okvir u kojem trenutno nismo smješteni i unutar kojega se smješta radnja. Kada kažemo *this week* ili *this year* vremenski nas okvir obuhvaća, odnosno smješteni smo u njemu. Jednako tako smo smješteni u vremenskom okviru koji označujemo s primjerice *since 2009*. Za razliku od toga, vremenske oznake poput *never*, *ever*, *just* i *already* su konceptualni alat kojim radnju smještamo u odnosu na vremenski okvir pa tako možemo imati:

31) a. *He has never learned to drive.*

b. *She has already learned to drive.*

Kao i uvijek, značenje je dinamično i naše konstruiranje značenja ovisi o kontinuumu leksikona i gramatike, odnosno svih konceptualnih alata koji su nam na raspolaganju i koji su u međusobnoj interakciji. U rečenici (31a) za pretpostaviti je da je vremenski okvir život subjekta rečenice, a Present Perfect kodira radnju koja se do sada nije dogodila (primijetimo da je i pri ovom konstruiranju značenja prisutna ranije spominjana virtualnost jer se govori o radnji koja se nije dogodila). U rečenici (31b) *already* također smješta radnju unutar vremenskog okvira koji nije završio i unutar kojeg se nalazi govornik čija je pozicija referentna točka. Naravno, obje su rečenice u stvarnom životu dio šireg (kon)teksta pa možemo zamisliti vremenske okvire različitih trajanja koji bi mogli biti konceptualna sastavnica ovih rečenica. Npr., *He has never learned to drive* može se shvatiti i kao ljutiti komentar trenera razočaranog svojim vozačem koji je napravio početničku grešku nakon mnogo godina treninga. Naravno, vremenski okvir tada ne obuhvaća cijeli život već razdoblje od početka bavljenja motosportom ili početka

suradnje trenera i vozača. Jednako tako *She has already learned to drive* bez mnogo dodatnog konteksta upućuje na vremenski okvir života. Međutim, možemo zamisliti npr. da je u pitanju priprema za utrku neobičnim vozilima čije upravljanje zahtijeva posebne vještine. Naš je subjekt bio izuzetno vrijedan i spretan te je brzo naučio sve o novom vozilu i upravljanju istim te tijekom priprema netko od sudionika komentira rečenicom *She has already learned to drive*. Vremenski je okvir definiran početkom priprema za natjecanje. Ovakva su promišljanja bitna za autore udžbenika, nastavnike i učenike. Ona predstavljaju temelj za sustavnije i dosljednije poučavanje gramatike, a podrazumijevaju:

1. Prepoznavanje kognitivne motiviranosti gramatičkih struktura te njihove povezanosti unutar kategorija kojima pripadaju;
2. Apstrahiranje shematske definicije koja je primjenjiva na (gotovo) sve primjere umjesto generiranja i ponavljanja liste pravila;
3. Pojednostavljanje metajezika koji se koristi u objašnjavanju gramatike;
4. Poticanje učenikove analitičnosti i pronalaženja smislenosti u gramatici svoga materinskog i stranog jezika;
5. Organizaciju jezičnih sadržaja tako da se mogu uočiti one sastavnice sustava koje imaju iskustvenu i spoznajnu poveznicu.

Što to znači na primjeru prezent-perfekta? Prvi korak u prepoznavanju kognitivne motiviranosti strukture smo opisali. Drugi i treći ćemo raspraviti u nastavku krenuvši s prijedlogom shematske definicije koju ćemo oprimjeriti i popratiti vremenskim oznakama:

Present Perfect izriče radnje i stanja u prošlosti, ali unutar prostorno-vremenskog okvira koji još nije završio. Radnje i stanja mogu se protezati do sadašnjeg trenutka ili biti smješteni u različitim trenucima u prošlosti.

She has written a fantastic novel.

She has written five fantastic novels.

She has loved him all her life.

She has loved a lot of men in her life.

She has worked in multiple locations, but with the same company.

She has worked for the same company for nine years.

Prostorno-vremenski okvir se može podrazumijevati ili može biti izrečen vremenskim oznakama *poput today, this week, this year, for nine years, in her life, since 2009* itd.

Ostale vremenske oznake smještaju radnju u odnosu na vremenski okvir, a najčešće oznake su: *ever, never, just, already, yet, recently* itd.

She has *never* (in her life/in her career) written something really good.

She has *recently* (in her life/in her career) published a new book.

She has *already* (in her planned trip) returned from the States.

Vremenski okviri su vrsta **umnih prostora** koji nam služe za smještanje radnje i smještanje nas samih kao govornika u odnosu na radnju koju opisujemo. Naravno, i karakteristike glagola te širi kontekst, odnosno naše enciklopedijsko znanje, određuju o kakvom se umnom prostoru radi. Primjerice, u gore navedenoj rečenici *She has recently published a new book* čitatelj bi se mogao zapitati zašto nudimo alternativne vremenske okvire. Alternativni su okviri tek jedan od elemenata dinamičnog konstruiranja značenja i interakcije unutar kontinuuma leksikona i gramatike. Npr. činjenica da je govornik odlučio smještanje radnje kodirati vremenskom oznakom *recently*, a imenica *book* je pobliže opisana pridjevom *new*, može sugerirati da je vremenski okvir sužen na karijeru subjekta rečenice odnosno period života koji se odnosi na njen stvaralački rad. **Vremenski je okvir poput umnog kontinuuma vremena i prostora.** Njegova priroda ovisi o nizu elemenata konstruiranja značenja, kao što smo upravo vidjeli na primjeru novoobjavljene knjige. Neki su vremenski okviri označeni pa time imaju jasne obrise u prošlosti i budućnosti – kažemo li *My son has lost his bag today* ili *They have bought two cars this year* vremenski je okvir koji uključuje sadašnji trenutak prilično preciznih granica. Međutim, relevantnost sadašnjeg trenutka i naše mjesto kao referentne točke u sadašnjosti kodiraju se i implicitno samom strukturom prezent-perfekta. Razmislimo o sljedećoj rečenici:

32) *She has just sold the house.*

Govornik je odabrao Present Perfect jer želi izraziti neposrednost i relevantnost prodaje. Kao što je ranije opisano, govornikovo je gledište takvo da je usmjeren prema radnji i promatra je iz sadašnjeg trenutka. Vremenska oznaka *just* smješta radnju bliže u spoznajnom vidokrugu govornika. Dakle, kao što smo ranije napomenuli, specifičnost prostorno-vremenskog okvira je takva da je govornik smješten u okvir unutar kojeg se radnja dogodila u nekom trenutku prije trenutka govorenja. No, što nam kodira sama struktura prezent-perfekta? Ona je **simbolička**: *have + past*

participle. Pomoćni glagol *have* je u prezentu, a time je referentno vrijeme (odnosno referentna točka) u sadašnjosti te se preklapa s trenutkom govorenja. Langacker u svojoj kognitivnoj gramatici detaljno objašnjava motiviranost i ulogu pomoćnog glagola *have* ističući povezanost između vremenske referentne točke i osnovnog značenja glagola *have*, a to je posjedovanje. Naravno, posjedovanje kao takvo je kategorija raznolike prirode, što se vidi u sljedećim primjerima (Langacker, 1991, str. 212):

- 33) a. *The duchess had the gardner trip the hedges.*
 b. *The robber had a gun in his hand.*
 c. *Brygida has a new chainsaw.*
 d. *Sally has a new dog.*
 e. *We have a lot of skunks around here.*

Langacker kao najzanimljiviji primjer izdvaja rečenicu navedenu ovdje kao primjer (33e). Za razliku od ostalih rečenica, u ovoj glagol *have* ne kodira nikakvu vrstu sile – niti fizičke niti društvene. Subjekt (*we*) preuzima ulogu **prostorne referentne točke** za smještaj objekta (*skunks*). Drugim riječima, glagol *have* i cijela rečenica zrcale situaciju u kojoj značenje subjekta (*we*) nije konstruirano u vršitelja radnje već u svojevrsni prostorni entitet. Razlog tomu je **kognitivna istaknutost** – čovjeku je poznatije gdje se nalaze ljudi nego li gdje se nalaze tvorovi. Stoga su ljudi bolja prostorna referentna točka za tvorove nego li obrnuto. Valja dodati i ulogu mjesnih oznaka (*around here*) bez kojih rečenica u potpunosti mijenja svoje značenje, a subjekt gubi svojstvo prostornog entiteta. Ukratko, u ovom je primjeru značenje glagola *have* određeno ulogom subjekta u uspostavljanju umnog kontakta s objektom (Langacker, 1987, str. 214). No, ono što je ključno dodati jest da aspekti konstruiranja značenja i glagola i cijele rečenice ovise o našem enciklopedijskom znanju koje se u ovom slučaju odnosi na ljude

i tvorove te na njihovu potencijalnu interakciju. Rečenica sama po sebi ne implicira nikakvu interakciju, ali naše je znanje ono koje nas upućuje na moguće oblike interakcije između subjekta i objekta. Langacker daje nekoliko živopisnih primjera na koji način naše znanje može utjecati na interpretaciju rečenice i potencijalni oblik interakcije. Primjerice, rečenica može upućivati na to da subjekt rečenice ponekad nabasa na tvorove, da noću osjeti njihov miris ili da naleti na pregaženog tvora na autocesti. Upravo je navedeni potencijal ključni element koji tvorove čini **relevantnima subjektu rečenice**.

Kao što smo upravo vidjeli, **enciklopedijsko je znanje, koje uključuje i sva čovjekova iskustva, ključno u konstruiranju značenja i shvaćanju jezičnih kategorija**. Svako bavljenje jezikom, pa tako i poučavanje, mora uzeti u obzir međuodnose čovjekova iskustva, jezika i spoznaje. Razmislimo na trenutak o sljedećoj rečenici:

34) *She has been married three times.*

Uobičajena je interpretacija da je subjekt rečenice bio u braku tri puta u životu (do sadašnjeg trenutka). Takvu smo interpretaciju viđali u udžbenicima, navodi se u gramatikama, a i mi smo je spominjali u prethodnim odjeljcima. Vremenski bi okvir stoga bio cijeli život od rođenja do nekog trenutka u budućnosti kada život završava – konfiguracija kakva je prikazana elipsom na slici 8. Međutim, iskustveno govoreći, period života u kojem su sklapaju brakovi ne počinje rođenjem. Iako naš um „bilježi“ određene aspekte braka i prije nego li sami stupimo u brak, za pretpostaviti je da vremenski period vlastitog braka ili brakova započinje trenutkom stupanja u (prvi) brak. Rezultat takvoga bilježenja je ranije spomenuti **umni kontinuum vremena i prostora**. U takvom su umnom prostoru smještene sva tri braka kodirana u rečenici (34). Događaje koji su dio „objektivne stvarnosti“ opisujemo jezičnim alatima zavisno od toga što nam

je spoznajno istaknuto i što općenito želimo naglasiti. Naša pažnja, perspektiva i ostale kognitivne sposobnosti su u stalnoj interakciji s iskustvom te su sastavni dio konstruiranja značenja. To je dobro poznati temelj kognitivnolingvističkog poimanja jezika i značenja. Rečenicom *She has been married three times* govornik ne ističe početak vremenskog okvira jer mu taj dio nije bitan. S druge strane, moguće je zamisliti alternativu objektivno istog niza događaja kojeg se opisuje na sljedeći način: *She has been married three times since 2002*. Rečenica je detaljnija te izravno odražava kvalitetu naše pažnje u interakciji s iskustvom. U rečenici u primjeru (35) pretpostavljamo da je vremenski okvir započeo kada i veza koju rečenica implicira:

35) *They have been very happy together.*

Glagol *biti* označava stanje koje se proteže do sadašnjeg trenutka, a navedeno stanje se preklapa s vremenskim okvirom njihove veze/zajedničkog života.

Kada bismo Present Perfect poučavali uzimajući u obzir simboličnost gramatičkih oblika, dinamičnost konstruiranja značenja i važnost znanja o svijetu, uvidjeli bismo da, bez obzira na apstraktnost shematskog ustroja, gramatičke kategorije imaju smislenu i dokučivo ustrojstvo koje se može svesti na relativno jednostavno pravilo. Vratimo se na uokvirene rečenice kojima smo oprimjerali definiranje uporabe prezent-perfekta (niže navedeni kao primjeri 36-44). Pokušajmo odrediti kako nam kontinuum leksikona i gramatike s jedne strane te znanje o svijetu s druge strane doprinose izgradnji značenja. Fokus nam je i dalje **prostorno-vremenski okvir** koji predstavlja **umni prostor** unutar kojeg je smještena radnja.

36) *She has written a fantastic novel.*

U rečenici (36) radnja je smještena unutar vremenskog okvira koji još nije završio. Ta je sastavnica konstruiranja značenja ostvarena glagolom *have* u prezentu koji označava referentnu točku u sadašnjosti. Ta se točka poklapa s trenutkom govorenja i u toj je točki smješten govornik. Uključenost i smještaj govornika čini radnju relevantnom. U primjeru rečenice u kojoj subjekt u svom životnom okruženju ima tvorove (33e) postoji potencijal interakcije koji tvorove čini relevantnima za subjekta rečenice. Iako interakcija nije kodirana u rečenici, ona je dio našeg enciklopedijskog znanja. Ponovimo, naše domene znanja i naše iskustvo dio su konstruiranja značenja. Iako početak vremenskog okvira u rečenici u primjeru (36) nije izrečen, on je implicitno prisutan i ovisi o širem kontekstu same rečenice. Primjerice, rečenici može prethoditi kontekst dugogodišnjeg mukotrpnog rada na knjizi koji je urodio plodom pa bi tako period toga rada mogao biti potencijalni okvir za smještaj radnje. S druge strane, rečenica može opisivati jednu u nizu aktivnosti koje je subjekt uspješno odradio tijekom svoga života do sadašnjeg trenutka, pa je u tom slučaju vremenski okvir nešto širi, odnosno obuhvaća manje-više cijeli život do sadašnjeg trenutka. U primjeru (37) subjekt je napisao čak pet fantastičnih romana.

37) *She has written five fantastic novels.*

Želimo li predočiti tijek koji je označen brojem napisanih romana moguće je da ćemo u mislima otići do perioda kada je započet prvi roman. Iako ne znamo kada se to točno dogodilo, naše nam iskustvo i znanje o svijetu može poslužiti kao vremenska orijentacija te nam stoga prostorno-vremenski okvir počinje u doba priprema za pisanje prve knjige. S druge strane, moguće je vremenski okvir jednostavno poistovjetiti sa cijelim životom te time opet imati **konceptualnu konfiguraciju tipičnu za Present Perfect**. U rečenici (38) vremenski je okvir izrečen, a ljubav ispunjava umni prostor sve do trenutka govorenja. Važno je napomenuti da iako radnja ispunjava umni prostor do trenutka govorenja, prostorno-vremenski okvir, odnosno umni prostor

u kojem se dogodila radnja, uključuje i trenutak govorenja. Međutim, konfiguracija umnog prostora ovisi o nizu elemenata u kontinuumu leksikona i gramatike te našeg znanja o svijetu. Primjerice, objekt rečenice može biti partner, otac, najbolji prijatelj, suprug itd. Drugim riječima, umni prostor unutar kojeg je smještena ljubav može imati razne početne točke.

38) *She has loved him all her life.*

U rečenici (39) ponovo imamo izrečen vremenski okvir, a umni je prostor sličan onome opisanom u primjeru (37). Objekti u rečenici označavaju ponavljanje radnje i razmještenost u umnom prostoru.

39) *She has loved a lot of men in her life.*

U rečenici (40) prostorno-vremenski okvir je umni prostor koji je određen mjestom zaposlenja, odnosno početkom rada u kompaniji u kojoj je subjekt još uvijek zaposlen.

40) *She has worked in multiple locations, but with the same company.*

U primjeru (41) okvir je započeo prije devet godina i uključuje, kao i uvijek kod prezent-perfekta, sadašnji trenutak, a sama radnja ispunjava umni prostor do trenutka govorenja.

41) *She has worked for the same company for nine years.*

Kao što je već ranije spomenuto (vidi uokvirene primjere i zeleno označene alternative), u niže navedenim primjerima (42) i (43) prostorno-vremenski okvir možemo predočiti na dva načina – kao cjeloživotni ili kao karijerni. Također vrijedi ponoviti da prostorno-vremenski okvir unutar kojeg se dogodila (ili nije dogodila) radnja ima posve drugačiju ulogu u konceptualnoj konfiguraciji od vremenskih oznaka *never* i *recently* te *already* u primjeru (44). Prostorno-vremenski okvir je umni prostor u kojem je smješten govornik te zrcali govornikovu perspektivu u odnosu na radnju koju opisuje, a ostale vremenske oznake smještaju radnju u odnosu na sam okvir, odnosno umni prostor.

42) *She has never written something really good.*

43) *She has recently published a new book.*

44) *She has already returned from the States.*

Vratimo se sada načas na neke od primjera prezent-perfekta iz udžbenika i pokušaje da se učeniku sugerira vremenski okvir. U jednom od udžbenika naslov lekcije je „Today at school”. Uvode se primjeri s vremenskom oznakom *today*, daju se primjeri rečenica koji se odnose na događaje u školi toga dana, a zatim se nastavlja s pitanjima u kojima su vremenske oznake *this week*, *this month* i *this year*. Međutim, umjesto da se navedene vremenske oznake iskoriste za identifikaciju vremenskog okvira te time istakne temeljna konceptualna konfiguracije ovog glagolskog vremena, u nastavku se navedenim vremenskim oznakama dodaju *ever* i *never*. Kao što smo istaknuli u našoj analizi, takvo grupiranje vremenskih oznaka stvara spoznajni kaos u učenikovoju glavi jer se uloge navedenih vremenskih oznaka u izgradnji značenja poprilično razlikuju. Na kraju se nudi i definicija uporabe koja kaže da Present Perfect izriče neodređenu prošlost i rezultat radnje. Definicija sama po sebi nije pogrešna, ali nije precizna. **Pri definiranju je važno prepoznati što kategoriju**

čini kategorijom – što je njena specifičnost koja je razlikuje od ostalih. Navedeno često nije jednostavno, ali nam pomaže proces usporedbe i odabira **prototipa**, odnosno **najtipičnijeg primjera** od kojih valja krenuti u procesu poučavanja. Naravno, određivanje prototipnog primjera je zdravorazumski proces koji se temelji na poznavanju konceptualne strukture. Unutar jezičnih/gramatičkih kategorija postoji mnogo potencijalno prototipnih primjera koji mogu biti u njihovom središtu. No, onaj koji izaberemo u procesu poučavanja mora biti dovoljno detaljan kako bi svojom strukturom imao ulogu **scheme – apstraktne karakterizacije kompatibilne sa svim članovima kategorije**. Takav bi primjer mogla biti rečenica s vremenskom oznakom *today* kojom smo započeli ovu raspravu. Zamislimo nastavnika koji svojim učenicima kaže:

45) *You have asked a lot of questions today.*

U primjeru (45) govornik je smješten u prostorno-vremenskom okviru učionice i nastave te se obraća svojim učenicima. Jasno je da današnji dan još traje, ali i da su se pitanja dogodila u prošlosti. Dakle, dvije su temeljne sastavnice konceptualne konfiguracije kodirane u rečenici, a sama je rečenica kontekstualizirana i učenicima izravno relevantna i iskustvena.

Kao govornici jezika i kao stručnjaci za jezik i njegovo poučavanje, nastavnici nastoje osigurati **smislenu izgradnju znanja**. Ona je moguća samo ako uzimamo u obzir jezik u interakciji sa spoznajom i iskustvom – kako naših učenika, tako i nas samih. Kao što je istaknuto na početku poglavlja, školski sadržaji su nedovoljno povezani, a jezični udžbenici ne uspijevaju učenike usmjeravati prema integraciji znanja. Prvi razlog tomu je nedostatak iskustvenog i integriranog učenja i poučavanja – teme su općenite, ponekad i površne, a sadržaj ne odražava istinsku međupredmetnost s jedne strane te učenikovo iskustvo s druge. Drugi razlog je način na koji se poučavaju leksikon i

gramatika. Udžbenici obiluju pravilima koja ne uzimaju u obzir motiviranost gramatičkih pravila, a struktura udžbenika vrlo **rijetko potiče razvoj kognitivnih strategija učenja te dublje procesiranje** u svrhu boljeg zapamćivanja. O potonjem će biti riječi u nastavku knjige, a slijede temeljni preduvjeti koji, po autoričinu sudu, valjaju biti zadovoljeni u procesu učenja i poučavanja s ciljem sustavne **izgradnje znanja**:

- 1) **izloženost jeziku** koji se uči kroz teme koje su učenicima relevantne i koje se sustavno isprepliću sa sadržajem drugih školskih predmeta;
- 2) **poticanje analitičnosti** kroz smisleno učenje gramatike i vokabulara – kroz prepoznavanje konceptualne strukture i kognitivne motiviranosti jezika;
- 3) stvaranje uvjeta za **razvoj strategija učenja** koje zrcale opće kognitivne procese;
- 4) osmišljavanje nastavnih materijala koji uzimaju u obzir **jezik u interakciji s ostalim komunikacijskim modalitetima**, poglavito vizualnim.

U ovom smo dijelu poglavlja opisali primjer kognitivnog kaosa koji nastaje zbog udžbeničkog sadržaja koji se odnosi na poučavanje prezent-perfekta. Bavili smo se konceptualnom strukturom, smislenošću gramatike i ustrojem gramatičkih kategorija. Dotakli smo se značaja ukidanja liste pravila u korist poticanja analitičnosti i artikuliranja shematskih definicija koje „drže“ gramatičku kategoriju na okupu.

U nastavku ćemo se osvrnuti na stvaranje uvjeta za razvoj strategija učenja koji zrcale opće kognitivne procese, dubinu procesiranja u svrhu uspješnijeg zapamćivanja gradiva te višemodalne i kognitivno motivirane nastavne sadržaje.